

ISSN 2524-0161

ОБРІЇ

Науково-
педагогічний
журнал

№ 2 (43)
2016

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

<i>Барабаш О.</i> Неперервність як ключова характеристика післядипломної педагогічної освіти.....	4
<i>Бойчук А.</i> Аналіз стану розвитку регіонального туризму як аспект підготовки фахівців туристичної галузі.....	9
<i>Галушак І.</i> Формування правокомпетентної особистості фахівця: генеза постановки проблеми.....	14
<i>Кіндратюк Б.</i> Дзвонарство в українському галицькому мудрослів'ї, згромадженому та поясненому Іваном Франком.....	17
<i>Маринювська О., Квич О.</i> Модель інноваційного розвитку "школи співробітництва": практико зорієнтований аспект.....	20
<i>Мілаш О.</i> Сучасні педагогічні технології та їх роль у підвищенні ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі.....	25
<i>Олійр М.</i> Комунікативна культура майбутніх учителів початкових класів як складник професійно-педагогічної компетентності.....	30
<i>Русин Г.</i> Вплив освітньої політики Австро-Угорщини на формування ціннісних орієнтирів у молоді на землях Східної Галичини.....	34
<i>Sikorskyi P.</i> The problems of decentralization of governing the education in the light of pedagogical views of Ivan Franko.....	37

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

<i>Барило С.</i> Сучасні інформаційні технології на уроках музичного мистецтва в початковій школі.....	40
<i>Бродин І., Шмальцер Н., Горішиний З.</i> Кінематичні зв'язки в задачах з динаміки.....	42
<i>Петрович Г.</i> Збагачення мовлення молодших школярів емоційно забарвленою лексиною.....	46
<i>Русіна Н.</i> Електронні підручники як сучасний засіб навчання в університетах республіки Польща.....	49
<i>Семенов О.</i> Класифікаційний підхід у доборі методів формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі.....	53
<i>Vakhotskyi M., Makovska O.</i> Phonetic principles of teaching professionally-oriented reading in higher medical educational institutions.....	58

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

<i>Алексєвцев В.</i> Правовиховна робота у професійно-технічних навчальних закладах.....	61
<i>Горохівська Т.</i> Професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи як чинник професійного розвитку.....	64
<i>Гузій І.</i> Конкурентоздатність майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний аспект.....	69
<i>Корчевський Д.</i> Критерії відбору змісту професійної підготовки фахівців комп'ютерного профілю.....	73
<i>Лучик Р.</i> Ключові компетенції в галузі професійно-технічної освіти.....	77
<i>Мамчур Є.</i> Специфіка ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови крізь призму його професійної діяльності.....	81
<i>Павленко М.</i> Сутність поняття "розвиток професійної мобільності".....	84
<i>Сушенцева Л.</i> Формування професійної мобільності інженера-педагога: методологічний аспект.....	87
<i>Тимків Н.</i> Розвиток системи професійної підготовки інженерних кадрів нафтової та газової галузі України.....	91
<i>Хабюк А.</i> Компоненти готовності викладачів до застосування ІКТ у процесі інформатизації освітнього процесу.....	96
<i>Швай Р.</i> Інноваційні технології у процесі навчання у професійних закладах освіти.....	100
<i>Шепеленко Т.</i> Теоретичні засади проблеми перцептивних здібностей як детермінанти професійно-комунікативної діяльності.....	104
<i>Яковчук О.</i> Визначення змісту термінів "компетентність" та "професійна компетентність" техника-технолога з харчових технологій.....	108

ДЗВОНАРСТВО В УКРАЇНСЬКОМУ ГАЛИЦЬКОМУ МУДРОСЛІВ'І, ЗГРОМАДЖЕНОМУ ТА ПОЯСНЕНОМУ ІВАНОМ ФРАНКОМ

Відображено складові дзвонарської культури в українському галицькому мудрослів'ї, зібраному та поясненому вченим-позитивістом Іваном Франком в унікальному шестикнижжі "Галицько-руські народні приповідки". Вони засвідчують шанобливе ставлення українців до дзвонів, церковних і світських дзвонинь, їхнє звеличення та віру в магичну дію. Образи дзвонів і дзвонинь, що мають особливу сакральну чи світську суть, переконують у ґрунтовному відображенні складових дзвонарства в мовній картині світу українців, їх етнокультурі. Науковий і літературно-мистецький добробот Каменяра розширив історіографію та коло джерел вивчення дзвонарства України.

Ключові слова: біла, дзвони, дзвіниці, дзвонарство, дзвонарська культура, І. Франко, учений-позитивіст, народна культура, українське галицьке мудрослів'я, приповідки, приказки, жарти, прокльони.

Б. Кіндратюк. Звонарство в українском галицьком мудрословини, собранном и объясненном Иваном Франко. Отображено составные звонарской культуры в украинском галицьком мудрословини, собранном и объясненном ученым-позитивістом Иваном Франко в уникальном шестикнижьи "Галицько-руські народні приповідки". Они свидетельствуют об уважительном отношении украинцев к колоколам, церковным и светским звонам, их возвеличению и веру в магическое влияние. Образы колоколов и звонов, что имеют особенную сакральную или светскую сущность, убеждают в глубоком отображении составных звонарства в языковой картине мира украинцев, их этнокультуре. Научное и литературно-художественное наследие И. Франко расширило историографию и круг источников изучения звонарства Украины.

Ключевые слова: біла, колокола, колокольни, звонарство, звонарская культура, Иван Франко, учений-позитивіст.

тивіст, народная культура, украинское галицькое мудрословие, пословицы, шутки, проклятия.

B. Kindratiuk. Bell-ringing in Ukrainian Galician wise sayings, compiled and explained by Ivan Franko. The article reflects the components of bell-ringing culture in Ukrainian Galician wise sayings, compiled and explained by scientist and positivist Ivan Franko in the unique hexalogy "Galician and Ruthenian folk bywords". They confirm a respectful attitude of Ukrainians to the bells, sacral and secular bell-ringing, glorification and faith in their magic effect. Images of bells and bell-ringing with special sacral or secular nature convince in thorough reflection of bell-ringing components in the language world picture of Ukrainians, in their ethnic culture. Scientific, literary and artistic heritage of Kamenyar expanded historiography and range of sources for Ukraine's bell-ringing research.

Keywords: semantrons, bells, bell towers, bell-ringing, bell-ringing culture, Ivan Franko, scientist and positivist, folk culture, Ukrainian Galician wise sayings, proverbs, adages, jokes, curses.

Мета: показати шанобливе ставлення християн до дзвонів і дзвонинь, їхнє звеличення та віру в магичну дію в українському галицькому мудрослів'ї, зібраному та поясненому Іваном Франком в унікальному шестикнижжі "Галицько-руські народні приповідки".

Постановка проблеми в загальному вигляді. Пропагування відомостей із такого нового напрямку в українській гуманітаристиці, як кампанологія, та відзначення 160-річчя народження І. Франка (1856–1916) стали першопштовхом до написання нашої статті. Про цього українського генія знаємо чимало, але не всім відомо про широке відображення в його творчості складових дзвонарської культури. Вона охоплює відливання дзвонів і будівництво споруд для них, їхнє церковне і світське використання, підготовку дзвонарів і творення ними дзвонарських композицій, а також функ-

ціонування дзвонарства в суспільно- побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах; значущим є відлуння цього в красному письменстві, візуальних видах мистецтва та музиці як свосередних кампанологічних джерел. Водночас сподіваємося, що стаття сприятиме кращому засвоєнню окремих сторін соціально-мистецького досвіду ученого-позитивіста І. Франка, глибшому розумінню українського суспільства 80-90-х років XIX ст., особливо ж у Галичині, як запоруки зміцнення основ духовного храму кожного.

Про чинники розвитку дзвонарської культури в різні періоди української історії та як вироблялися дзвони в Україні й де їх розміщували, місце їхньої музики в щоденному житті народу, роль використання образів складових дзвонарської культури в прозовій і поетичній творчості – про це та й інше допитливі читачі довідаються з нашої монографії "Дзвонарська культура України" (з її електронним варіантом можна ознайомитися в медіатеках Івано-Франківської обласної наукової бібліотеки імені Івана Франка чи Львівського національного університету імені Івана Франка) [5].

Закономірно, що на згадані запитання нам допомагали відповідати відомості, отримані в результаті звернення до вивчення наукової та літературної діяльності Каменяра. Зокрема, він, як фольклорист, видав унікальне шестикнижжя – "Галицько-руські народні приповідки" (три томи, шість книг), а разом із чотиритомником "Студії над українськими народними піснями" – 10 фольклористичних праць. Згаданий "шестикнижний корпус народного мудрослів'я та дотепу, скристалізований у прислів'ях, приказках та інших жанрових фольклорної малої прози – малої за формою великої за сенсом – то, як слушно твердить Іван Денисюк, явище світової культури, скарб неоціненний" [4, 5]. "Галицько-руські народні приповідки", що їх ретельно згромадив учений-позитивіст І. Франко, по-науковому склонував і пояснив, справедливо вважають ще одним його подвигом [1–3].

Виклад основного матеріалу дос-

лідження. У народній культурі як феномені колективної творчості, що включає надбання різних епох - від глибокої давнини до нинішнього часу, засвідчено особливе шанобливе ставлення українців до дзвонів і дзвонів, їхнє возвеличення та віру в магічну дію. Сутність цих великих ударних самозвучних інструментів із групи ідіофонів відображає приповідка: *Дзвін, то голос Божий [1, 764]*. Тому відзначається головне призначення дзвонів: *Дзвін до церкви кличе! [1, 764], Дзвін людей до церкви скликає [3, 698]*. Щоправда, як зауважив І. Франко, коли казали подібні вислови в розширеному вигляді: *Дзвін до церкви скликає, а сам в ній не буває*, то висловлювали міркування "про всяких фарисеїв, що все мають на устах Боже ім'я та моральні принципи, а самі живуть брехнею та людською кривдою" [1, 764]. Водночас у знаного фольклориста знаходимо пояснення, що саме заміняє дзвони в мусульман: вони мають спеціального церковного слугу - муедзина, який із мінарету, збудованого біля кожного храму, п'ять разів на добу викликає похвалу Аллахові й закликає "вірних до молитви. Сей оклик заступає у них місце дзвонів" [8, 94].

Ще з княжого часу поцінювали звучання добрих дзвонів. Люди в усі часи вірили в силу дії вміло виготовленого дзвона. Про невдало відлитий дзвін могли сказати, що *Дзвін має голос як розбитий горнець [1, 764]*.

Закономірно, що в приповідках галичан також знайшов відображення звичай дзвоніння в одному з найбільш урочистих місць Богослуження - на "Достойно": *Ще тобі не дзвонили на "Достойно". У спілкуванні вислів використовували для відзначення того, що співрозмовник ще не доріс до цієї гідності або він не має повних прав у громаді [1, 766]*. На заклик дзвонів старші за віком люди швидше від інших відгукувалися: *Дзвін лише бам, а дід уже там*. Щоправда, І. Франко пояснював цю приповідку так: "Жебраки стягаються на всякі врочисті богослуження, відпусти та ярмарки" [1, 764].

Дзвоніння символізувало блискучу звістку, чутку, що розходить моментально: *Як у дзвін ударив [1, 765]*. Особливу силу гучності й відповідно значимість мали великі дзвони, якими церковні громади завжди справедливо пишалися. Адже такі музичні інструменти видавали особливо низькі та багатобергонові, благовісні благодотвірні й приємні християнам звучання. Відливання цих ударних інструментів із групи ідіо-

фонів потребувало чимало коштів для завжди дорогої дзвонів бронзи. Важливість подібних дзвонів відображена в ряді народних поетичних мініатюр, які допомагали формувати образні висловлювання: *То великий дзвін, що як задзвонить на Великдень, то аж до другого Великоднї гуде*. Так кажуть про завзятую людину, яка одного разу ображена, ще довго сердиться (переказ про такий великий дзвін жив серед людей; цю розповідь, як відзначав І. Франко, приклали то до якогось дзвона в Києві, то у Львові чи ще десь [1, 765]). *На що тото в великий дзвін дзвонити?* (навіщо розголошувати таку неприємну, соромну справу?) [1, 765]. *За великим дзвоном малих не чути* (коли на людину спадає якесь чимале лихо, то вона забуває про буденні, дрібні прикраси) [1, 764].

Дзвонами сповіщали про смерть парафіянина: *Дзвін кличе: нині моє, завтра твоє [1, 764]*. Люди образно тлумачили похоронні дзвоніння: *Дзвін каже на погребі: бамбілю, бамбілю, з гостини до дому на вічну дорогу [1, 764]*. Особливе биття в один дзвін або його крису (нижній край чаші цього інструмента) відобразила приповідка: *Дзвонить, як по вмерлому [1, 765]*. Бачимо, що дослідник зауважив особливе дзвоніння - подзвін, коли, зазвичай, б'ють в один бік корпусу ідіофона та, як правило, у повільному темпі.

В усній народно-поетичній творчості спостерігаємо особливий акцент на звучання дзвонів чи їхню відсутність: *Ані дзень, ані кукуріку*, тобто, тлумачив І. Франко, "не добудеш із него ніякого слова, ніякого звука" [1, 30]. Отже, люди не тільки відзначали силу голосу дзвонів, а й виділяли їх індивідуальні особливості. Парафіяни розрізняли звук окремих дзвонів і їхньої сукупності. Биття в усі дзвони означало здебільшого якусь надзвичайну подію: *Вже в усі дзвони перездвонили*, інакше кажучи, "справа стала вже загальноголосна, про се вже всі знають" [1, 765].

Добре бити у дзвони відповідно до канонів і місцевих звичаїв - нелегка справа. Окрім музичних здібностей, церковні музиканти мусили мати силу волі й почуття відповідальності за доручену справу, аби, незважаючи на погані погодні умови, пору доби чи самопочуття, завжди вчасно підніматися на дзвоницю й творити потрібні музичні побудови-композиції. Тому дзвонарям-початківцям іноді говорили: *Як дзвонити, то дзвони, а не, то дзвонів не ображни* ("так казав, як дізнався дослідник, старий паламар до

хлопців, що взялися дзвонити, а не вміли гаразд" [3, 552]).

Зауважимо, що серце дзвона виготовляли, як правило, з дешевшої та міцнішої сталі, менш крихкої, аніж дзвонівий сплав. Тому воно майже ніколи не отримувало тріщин. Це дало можливість створити вислів на взірць: *То вже би дали у дзвона серце пукло!* Так оповідала людина, як повідомили І. Франкові, доведена до розпуки якимись лихими пригодами чи переслідуванням [1, 765].

Віра в магічну дію дзвона спонукала сільські громади з давніх часів утримували в себе Градівника (Градобура, Хмарника) і навіть платити йому за відвернення бурі, граду. Серед засобів, що використовувалися, було биття в потрібний момент у дзвони. З появою перед селом небезпечних хмар Градівник піднімався на дзвіниці та дзвонив. Такий звичай відобразився у фольклорі: *Дзвонит, як на градову тучу [1, 766]*. Іван Франко, розтлумачуючи приповідку, зауважував, що вона означає голосне, сильне дзвоніння, крик на гвалт і грунтується на вірі в можливість розсіювання, "розбиття" дзвоніннями градових хмар [1, 766]. (Умовою перемоги над бурями й грозами з градом, як підтверджують результати спостережень Миколи Кофеля, є початок ударів у великий дзвін за 10-15 хв до початку грози, а також пряма видимість її хмар із дзвіниці [6, 18]).

Розповсюдженість годинникових дзвонів, їхнє гучне позначення плинну часу відобразились і в приповідці: *Він як дзитар: інакше покаже, а інакше б'є*. Її промовляли тоді, коли хотіли відзначити фальшивість кого-небудь, його двоїстість [1, 766]. Жаргуючи на тему суперечностей, яка вже виходить із різних відтінків узначенні слова "бити" стосовно годинника, говорили: *Дзитар б'є, а нікого не заб'є; за що ж його вішють?* [1, 767].

Низка прислів'їв і приказок відобразила використання разом із дзвоном такого його попередника, як било, а також різновидів: *Я у дзвін, а він у калатало* (тобто хтось каже одне, а його співрозмовник інше пояснює) [3, 552]. Про архаїчний звичай бити при похоронах убила зберіг згадку гуцульський фольклор: *Вже по нім віддзвонили, тай переклепали*. Цю приповідку, як встановив І. Франко, говорили "про якогось не дуже симпатичного покійника, що недавно вмер, мовляв: уже його нема, не встане більше" [1, 313].

У багатьох приповідках згадка про

дзвін і дзвоніння є не стільки конкретним історичним фактом, а радше метафорою, яка засвідчує популярність дзвонів, їхнє щоденне звучання (хоча не є винятком те, що певні події були інспіровані). **Примером вислів** *Вже той дзвін реве, що воли й корови бере* [1, 763] передає, як установили ще в XIX ст. збірці прислів'їв і приказок, існування терміну складання князеві данини в натурі. Цей речинець звався *поволівщиною*. Він, як вважала частина дослідників, оповіщався вічовим дзвоном [7, 420]. Щоправда, І. Франко припускав, що речинець складання данини оголошували двірським дзвоном [1, 763]. Однак, могло бути й так, що цими висловами люди передавали своє обурення з приводу здириництва тих слуг, які своїми криками ("ревінням") спонукали швидше здавати їхньому вельможі данину. Це побутував звичай, що хто в неділю не приходив до церкви, то мусив давати вівицю, телицю або вола. Очевидно, почувши в цей день дзвоніння, люди говорили такі приповідки [7, 420].

Часто із дзвонами й дзвоніннями зіставляли предмети, дії, мовлення. Останнє допомагало відзначити красу голосу, його тембр і звучність, добре здоров'я людини, або вподібнення з дзвоном служило способом кепкування. Порівняння з дзвоном допомагало краще відзначити звучання низького чоловічого голосу: *Чим більший дзвін, тим грубший голос* (так говорять про товстих співаків, які, як правило, співають басом) [1, 765]. У той самий час зауважували протилежне: *Чим менший дзвінок, тим тонший голосок* (у меншого співака голосніше лунає голос) [1, 765]. Відповідно вислів: *Дзвінок голосний!* [3, 552] став засобом відзначення швидкого поширення між людьми пліток. Людину, яка любить хвалити себе, могли характеризувати: *Голосний то дзвінок* [1, 765]. За спостереженням І. Франка, "у поляків і в чехів ся приповідка мається у ширшій формі: *Glosny dzwonek, zla slawa*" [1, 765]. Коли хто-небудь не робив те, що треба, то йому радили й не хвалитися: *Коли-сь не дзвонив, то й не калатай* [1, 766]. Але для підтвердження обізнаності в тій чи іншій справі могли сказати: І я

дзвонив на тому відправу (Богослуження – Б. К.), тобто "давно говорив про се, ширив сю думку" [1, 766].

Побутувала метафорична згадка про дзвоніння в прокльоні: *А дзвонив бис зубами!* Тобто, щоб ти змерз або перелякався та стукав зубами [1, 765]. Поряд із цим використовували інше прокляття: *А дзвонило би ти в вухах!* Так передавали побажання, як тлумачив його І. Франко, "щоб ти захорував на гарячку" [1, 765]. Водночас, коли казали *Дзвонит ми в вухах*, то це вважали за віщування "якоїсь новини, доброї або лихої, відповідно до того, в котрім вусі дзвонить" [1, 766]. Усе ж серед прокльонів найсильнішим був, певне, такий: *Бодай-с не чув дзвона!* Так кляли такому, хто недочував або на докір, чому не зробив того, що йому веліли [1, 763]. У формі афоризму звучала погроза ледачій дівчині: *Будеи ти це від великого дзвона посторонком брати* [1, 763], тобто шмагана шнуром. "Давніше, як зауважував Іван Франко, був у Дрогобичі звичай, що дівчину, яка привела нешлюбну дитину, били по голім задку в неділю біля церкви посторонком від великого дзвона, ще до того три дні перед тим моченим у соляній воді" [1, 763].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Науковий та літературно-мистецький доробок І. Франка, як будителя нації, посприяв у розширенні історіографії та кола джерел вивчення дзвонів і дзвонарського мистецтва України. Зокрема, маємо на увазі осмислення нових поглядів на історію появи дзвонів і розвитку в нас дзвонарського мистецтва; розгляд фактів, що підтверджують побутування бил, бубенців і дзвінків у давній дохристиянській Русі-Україні; характеристику уставних засад дзвоніння та функціонування різного биття в біла, клепала та дзвони в церковному обряді та світському житті; дотримання уставних приписів застосування цих ідіофонів; зачарування прикладами з життя й діяльності дзвонарів; показ образів дзвонів, їхньої музики як феноменів, що мають особливий сакральний чи світський смисл і відповідно знайшли широке відлуння у мовній картині світу ук-

раїнців, їхній етнокulturі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Серед задумів подальших пошуків бачимо вивчення образів дзвонів і дзвоніння у чотиритомнику Івана Франка "Студії над українськими народними піснями". Чималу користь принесе зміна формату викладеного нами матеріалу, його тематичне згрупування, доповнене відомостями з наукової, прозової та поетичної творчості Каменяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галицько-руські народні приповідки : у 3 т. / [зібрав, упоряд. і пояснив Др. І. Франко] : 2 вид. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – Т. 1 : А – Діти. – 832 с.
2. Галицько-руські народні приповідки. – Т. 2 : Діти – П'ять. – 818 с.
3. Галицько-руські народні приповідки. – Львів, 2007. – Т. 3 : Рабунок – Ячмінь. – 699 с.
4. Денисюк І. Exedi monument... (Горайців: Я пам'ятник створив) / Іван Денисюк // Галицько-руські народні приповідки. – Т. 1. – С. 5–7.
5. Кіндратюк Б. Дзвонарська культура України : монографічне дослідження / Богдан Кіндратюк ; [наук. ред. Юрій Ясіновський]. – Івано-Франківськ : Видво Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. – 898 с. – (Історія української музики : дослідження. Вип. 19 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України).
6. Кофель М. Загадки та тасмниці впливу звука церковного дзвона на стихійні лиха: бурі, грози з градом / Микола Кофель. – Ужгород : ВАТ "Патент", 2005. – 32 с.
7. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / [упоряд. М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1991. – 440 с. – (Укр. нар. творчість).
8. Франко І. Коваль Бассім. Арабська казка / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – Т. 5 : Поезія / [ред. Ф. Погребенник ; упоряд. та комент. М. Гончарук, Ф. Погребенник]. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 90–200.

Стаття надійшла 22.11.2016 р.